

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ СІМЕЙНИХ ТРАДИЦІЙ

Становлення стереотипних моральних переконань відбувається під впливом етичних норм сімейних колективів, що проявляються в їх традиціях. Виховна роль традицій морального ставлення до навколишнього світу полягає в систематичному регулюванні процесу становлення етичних якостей і навичок моральної діяльності, необхідних для правильної поведінки в соціальному або особистому житті. Механізм їх дії здійснюється в процесі природного повсякденного внутрісімейного спілкування і різноманітних видів спільної діяльності. Тому використання сімейних традицій у моральному вихованні старшокласників є актуальною проблемою сучасного виховного процесу.

Зміст традицій та ефективність їх впливу на формування моральних цінностей старшокласників залежать від конкретних умов. У Доктрині розвитку освіти України в XXI столітті головною метою української системи освіти є: "...створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості" [1: 2]. Усвідомлення необхідності створення таких умов спонукає до теоретичного пошуку.

До загальних умов сімейно-морального виховання неодноразово зверталось багато педагогів, вчених, у тому числі й К. Ушинський, А. Макаренко, В. Сухомлинський, П. Лесгафт та інші. Основою для умов, що забезпечують оптимізацію виховного процесу, на думку С. Карпенчук, є три групи чинників: природні, соціальні та духовні. А педагог О. Духнович виділяє такі чинники: "природа (натура), наука і звичай; природний нахил дістає людина від самої природи, що становить темперамент, але науку і звичай дають людині вправи і наставляння, або виховання" [2: 37].

У нашому дослідженні були конкретизовані, визначені й обгрунтовані соціальні, культурологічні, педагогічні умови, які у моральному вихованні враховують специфіку та особливості сімейних взаємин, організації життєдіяльності родини, спільного відпочинку тощо. Педагогічні умови використання сімейних традицій у моральному вихованні старшокласників являють для нас найбільший інтерес.

Ми згодні з думкою С. Карпенчук, яка вважає: "Є дуже багато факторів, що впливають на розвиток особистості і є вихідними положеннями для педагогічних умов..." [2: 36]. Так, наприклад, О. Кунц, вивчаючи моральні проблеми сімейного виховання, вважав, що педагогічними умовами формування високоморальної особистості є: знання дітей, атмосфера сім'ї, педагогічний такт і вимогливість, ідейне становлення підлітка, підготовка його до сімейного життя та єдність дій батьків.

Аналізуючи психолого-педагогічну літературу, ми встановили, що педагогічними умовами морального виховання в сім'ї часто називають:

- Організацію здорового способу життя.
- Знання вікових і індивідуальних особливостей дітей.
- Педагогічну культуру батьків.
- Значення авторитету і прикладу батьків. Підвищення ролі Батька і Матері.
- Участь у спільних справах. Насиченість змісту спільних заходів.
- Педагогічний такт батьків.
- Високий рівень комунікативних зв'язків у сімейно-родинному колі.
- Опору на позитивне.
- Природовідповідальність виховання.
- Гуманізацію відносин у родині.
- Демократичний стиль спілкування в родині.
- Любов і повагу між батьками.
- Дотримання принципів креативності і гуманізму.

- Врахування потреб кожного члена родини.
- Зв'язок із суспільним вихованням. Координацію виховних зусиль і вимог родини, школи і суспільства.

Висунуті різного часу рядом учених-педагогів, вони обумовлюють наступний висновок: запорука успіху в розв'язанні завдань сімейно-морального виховання полягає в грамотній педагогічній позиції вихователя й у систематичній практичній діяльності.

Для того, щоб моральне виховання в сім'ї було успішним, потрібні певні педагогічні умови, які б відповідали сучасним вимогам і сприяли підвищенню ефективності формування моральних цінностей учнів старших класів. Моральні традиції сім'ї у своєму функціонуванні спираються на засвоєну систему моральних норм і правил, на прояви емоційно-чуттєвого та вольового характеру, вікові особливості підростаючої молоді тощо. Вони набирають нових рис та якостей відповідно до розвитку суспільства і являють собою динамічне явище. Оптимальне використання певних форм організації, взаємодії та взаємовідносин у всіх сферах сімейного життя є основою педагогічних умов формування моральних цінностей старшокласників засобами традицій.

На нашу думку, педагогічні умови ефективності використання сімейних традицій в основному – це теоретичний і практичний досвід, що передається школою батькам і старшокласникам з освоєння і використання сімейних традицій у моральному вихованні молоді, а також ступінь усвідомлення ними значимості даної проблеми. Виходячи з цього, зазначені умови включають педагогічні знання й уміння щодо організації спілкування, діяльності в сімейному колі з урахуванням традицій морального ставлення до навколишнього світу і оволодіння досвідом їх практичного використання.

Отже, для реалізації даних умов на практиці важлива пізнавальна і практична діяльність. Тому педагогічні умови морального виховання старшокласників засобами особистісно-сімейних традицій можна подати як:

- ознайомлення батьків і учнів старших класів із виховними можливостями традицій родини у формуванні моральних цінностей;
- надання допомоги в оволодінні вміннями щодо застосування цих традицій у сімейній практиці (рис. 1).



Рис. 1. Відображення педагогічних умов ефективного використання сімейних традицій у моральному вихованні старшокласників.

Обидва вказані напрями взаємопов'язані і впливають один на одного, оскільки знання формується в процесі пізнавальної і практичної діяльності. При цьому зміст даних видів

діяльності складають певні стосунки, які обумовлюють відповідні моральні цінності, які реалізуються в усіх сферах внутрісімейної діяльності.

Головна мета інформаційного напрямку педагогічних умов – ознайомлення батьків і старшокласників з виховними можливостями сімейних традицій у формуванні моральних цінностей – полягає в тому, щоб допомогти батькам і старшокласникам одержати необхідні знання про сімейні традиції, основні характеристики їх змісту і функціонування, сформувані власні поняття й уявлення про особистісно-сімейні традиції.

Для досягнення цієї мети необхідно визначити такі параметри: про що слід інформувати батьків і учнів юнацького віку; в якому обсязі мають бути пропоновані знання; яким чином здійснювати це ознайомлення.

Необхідні знання можуть бути одержані внаслідок вивчення й аналізу відповідної наукової, соціальної, культурологічної інформації про сімейні традиції, їх зміст, функції, педагогічні можливості і перспективи. Кожний із цих видів інформації заслуговує на увагу і активне використання у виховній роботі.

Наукова інформація об'єднує знання у галузі філософії, етики, психології, педагогіки та ін. і відображається у підручниках, посібниках, дисертаціях, монографіях, збірках наукових праць тощо. Цей вид інформації обґрунтовує основні закономірності процесів, що вивчаються, їх найважливіші етапи і способи функціонування. Він має фундаментальний характер, не враховує динаміки сучасного життя і особистісного ставлення до використання сімейних традицій у виховній практиці конкретної сім'ї.

Соціальна інформація надає відомості загального характеру і передбачає висвітлення питань, які набувають особливого суспільного значення. Її можна одержати із засобів масової інформації (радіо, телебачення, Інтернету), життєвого і професійного досвіду, шляхом взаємообміну судженнями, висловлення особистих поглядів, публічних виступів тощо. Вона здатна своєчасно висвітлювати події і констатувати зміни, які відбуваються в сучасному житті. Разом з тим соціальна інформація не сприяє об'єктивному осмисленню процесу морального виховання старшокласників засобами сімейних традицій.

Культурологічна інформація забезпечує підвищення загального рівня культури і освіти, сприяє розширенню світогляду і духовного багатства особистості. За допомогою творів у галузі літератури, театру, образотворчого, музичного, кіно- та фотомистецтва і т. ін. вона забезпечує художньо-естетичне освоєння навколишньої дійсності. Цей вид інформації формує ціннісне ставлення до сімейних традицій, наповнює їх морально-емоційним змістом і має великі можливості впливати на формування моральних цінностей старшокласників.

Зібрані з цих джерел знання повинні інформувати, передусім, про:

- суть такого явища, як сімейна традиція;
- різноманітність їх змісту і функцій;
- вплив, який вони справляють на процес формування моральних цінностей особистості;
- способи і стилі внутрісімейного спілкування;
- складні психолого-педагогічні особливості юнацького віку;
- моральні процеси, що проходять у період юнацтва;
- психічні закономірності реалізації у творчості ціннісної системи особистості;
- можливості сімейних традицій, що відповідають вказаним процесам тощо.

Крім того, треба висвітлити відомості про сучасні методики, науково-практичні розробки, рекомендації з даної проблеми і з допомогою різних інформаційних методів викласти наявні знання батькам і старшокласникам.

Сучасна практика педагогічної допомоги батькам орієнтується на використання різних форм організації відповідної просвітницької діяльності. Для успішного ознайомлення батьків і старшокласників із можливостями сімейних традицій у моральному вихованні старшокласників доцільно використовувати словесні методи формування свідомості особистості (лекція, дискусія, пояснення, бесіда, інструктаж, диспут, доповідь тощо), методи організації діяльності і формування досвіду поведінки (педагогічна вимога, виховна

ситуація, громадська думка тощо), метод стимулювання поведінки і діяльності (змагання). Важливе місце при цьому приділяється обміну інформацією між батьками.

Пропоновані знання покликані сприяти формуванню уявлень про сімейні традиції, виробленню переконань про їх необхідність і цінність для всіх сфер сімейно-побутових відносин і, зокрема, для сімейно-морального виховання.

Сходження від педагогічних знань до відповідних переконань являє собою процес становлення педагогічної культури. Отже, розв'язання завдань ознайомлення батьків і старшокласників з виховними можливостями сімейних традицій у формуванні моральних цінностей дозволить піднести сімейно-моральне виховання на якісно новий рівень, зробити його змістовнішим і ефективнішим.

Крім певних знань про значення і виховні можливості сімейних традицій у вказаних процесах, необхідно володіти відповідними вміннями, які визначають першооснову виховної діяльності у сім'ї. Отже, необхідність практичного розв'язання завдань з формування моральних цінностей старшокласників засобами сімейних традицій обумовлюють другий напрям педагогічних умов. Він являє собою процес опанування батьками і старшокласниками практичного досвіду використання сімейних традицій у формуванні моральних цінностей. Його мета – засвоєння форм і методів застосування одержаних знань про сімейні традиції у виховній практиці, оволодіння батьками і старшими школярами вміннями і навичками організації сімейно-морального виховання засобами традицій.

Спілкування в сім'ї відбувається за специфічними психологічними законами. Психологи (Р. Грановська, Б. Ананьєв) стверджують, що “перехід відносин у риси характеру – одна з основних закономірностей розвитку характеру”. “Соціальні функції, громадська поведінка і мотивації завжди пов'язані з процесом відображення людиною оточуючого світу, особливо з пізнанням суспільства, інших людей і самого себе” [3: 392]. Отже, батьки і старшокласники передусім повинні оволодіти вміннями комунікативного характеру, а саме вміннями:

- налагоджувати спілкування і розвивати демократичні стосунки у сім'ї;
- формування бажання спілкуватися в родинному колі;
- виявлення інтересу до сімейних справ;
- урахувувати особистісні риси кожного члена родини;
- проявляти увагу до оточуючих людей і поваги до поглядів інших членів сім'ї;
- оцінювати себе, свою діяльність, своє становище у сімейному колективі і ставлення до інших його членів;
- утверджувати і відстоювати свою позицію тощо.

Крім системи комунікативних вмінь, важливе значення мають вміння пізнавального та творчого характеру:

- постійно підвищувати свій інтелектуальний рівень;
- пристосуватися до вікових особливостей і вимог членів родини;
- враховувати динаміку розвитку суспільства;
- сприймати нововведення і зміни;
- розширювати світогляд;
- освоювати нові види діяльності;
- долати стереотипи і звичні способи розв'язання проблем тощо.

Обґрунтовуючи зміст педагогічних умов ефективного використання сімейних традицій у моральному вихованні і враховуючи викладений вище матеріал, ми акцентували увагу на оволодінні батьками та старшокласниками вмінь:

- організувати діяльність батьків і учнів старших класів, необхідну для розвитку сімейних традицій;
- упорядкувати сімейно-побутові відносини;
- коригувати стиль внутрісімейного спілкування;
- привести в систему проведення спільного дозвілля;
- урізноманітнити сімейне дозвілля;

- зацікавити у зміцненні традицій сім'ї;
- стимулювати творчу, інтелектуальну, фізичну та іншу діяльність старшокласників;
- залучити юнаків та дівчат юнацького віку до активної діяльності, спрямованої на розвиток сімейних традицій.

Дані уміння несуть у собі широкі педагогічні можливості і створюють умови для ефективного використання сімейних традицій у формуванні моральних цінностей старшокласників.

Вироблення у батьків і старшокласників зазначених умінь сприяє пробудженню інтересу до вдосконалення виховних можливостей наявних сімейних традицій, збагачення практичного досвіду, озброєння необхідними навичками й активізації творчої діяльності з використання сімейних традицій у формуванні моральних цінностей молоді юнацького віку.

Таким чином, проведений нами теоретичний аналіз свідчить про те, що у формуванні моральних цінностей старшокласників засобами сімейних традицій важливу роль відіграють педагогічні умови, спрямовані на набуття знань, умінь і навичок батьків та учнів старших класів з використання традицій у вказаному процесі, спираючись на наукову, соціальну і культурологічну інформацію.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті (проект) // Мін. освіт. України, Академ. пед. наук України. – К., 2001. – 16 с.
2. Карпенчук С.Г. Теорія та методика виховання: Навчальний посібник. – К.: Вища школа, 1997. – 304 с.
3. Грановская Р.М. Элементы практической психологии. – 2-е изд. – Л.: Издательство Ленинградского университета, 1988. – 560 с.
4. Кунц О. Р. 100 советов родителям, или нравственные проблемы семейного воспитания. Уфа: Госкомиздат БАССР, 1991. – 126 с.

УДК 37.013

А. В. Галімов

ЕТАПИ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ДО ВИХОВНОЇ РОБОТИ З ОСОБОВИМ СКЛАДОМ

Аналіз результатів експериментальної роботи свідчить про те, що процес підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом в сучасних умовах з боку офіцерів виховних структур, командирів підрозділів курсантів НАДПС ім. Б. Хмельницького немає чіткого, доведеного, систематичного характеру. Поряд із незначним зростанням кількості заходів виховної роботи, що спрямовані на розвиток у курсантів інтересу до виховної роботи з особовим складом, спостерігалось досить суттєве зменшення кількості заходів щодо активізації підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом та вдосконалення якості зазначеного процесу. Серед основних недоліків, було визначено:

- недостатнє приділення уваги заходам виховної роботи, які безпосередньо впливають на розвиток підготовки майбутніх офіцерів до виховної роботи з особовим складом;

- у плануючих документах не видно чіткої спрямованості на розвиток у курсантів педагогічних якостей;

- за деякими напрямками виховної роботи (естетичний, фізичний, екологічний) із боку виховних структур не робиться належних спроб вплинути на розвиток майбутніх офіцерів-прикордонників як військових педагогів.